

# **DHAMBALLADA QURAANKA**

**AD'HAM SHARQAAWI**

**(Qays Binu Saacida)**

**TURJUME**

**Cabdulxakiim Muxammad Obsiye**

©Xuquuqda turjumaadda buuggan oo dhami way dhawran tahay. Dhiganahan qayb ka mid ah iyo isaga oo dhanba, waxba lagama doorin karo, loo ma adeegsan karo ujeedo ganacsi, si ay ahaataba laguma tagrifali karo mudnaantiisa iyada oo aan oggolaansh qoran laga haysan turjumaha.

Daabacadda 2aad, 2022.

Hargeysa, Somaliland.

Waxa daabacday: Qalinmaal Publishing.

Hargeisa +252-63-3333755

[galinmaal@galinmaalpublishing.com](mailto:galinmaal@galinmaalpublishing.com)

## HORDHAC

Farxad iyo rayrayn ayay ii tahay in aan turjumo buugga dhambaallada Quraanka kariimka ah ee uu qoray qoraaga caanka ah ee Ad'ham Sharqaawi oo u dhashay wadanka Falastiin. Ugu horrayn, amaan oo dhan waxa iska leh Allah weyn ee ii suuraggaliyay hawshan baaxadda leh. Laga soo bilaabo 2007dii waxa aan ku dhex jiray barashada iyo baridda Quraanka kartimka ah iyo culuumtiisa. Muddadii aan ku gudajiray hawshan, waxa aan si weyn u dareemay mudnaanta uu tafsiirka Quraanka kariimku iyo fahankiisu ay u leeyahay macallinka, ardayga iyo guud ahaan bulshada jecel akhriska Quraanka. Dhambaallada Quraanku waxa uu ka mid yahay buugaagta soo dhowaynaya fahanka fasirka Quraanka kariimka ah iyo macaanidiisa mucjisada ah. Buuggani waxa uu isku xidhayaa Quraanka kariimka ah iyo noloshaada gaarka ah. Marka laga tago macaanida guud ee aayadaha Quraanka, waxa uu soo gudbinayaa sooyaalkii, murtidii, miiddii iyo aqoontii dadkii hore ee wanaagsanaa. Muddada aad ku dhex jirto akhrinta buuggan, waxa aad ku raaxaysandoontaa fahanka iyo dhuuxista macnaha aayadaha Quraanka kariimka ah.

## **EREY KU SAABSAN BUUGGAN**

Buugga "Dhambaallada Quraanka" ee uu turjumay walaalkay Cabdulxakiim Muxammad Obsiye oo asalkiisa uu qoray qoraaga Ad'ham Sharqawi waa buug jaad-goonni ah oo ka duwan badi buugaagta aynu akhrino. Waa buug akhriskiisa aan laga caajisayn isla jeerkaasna aan laga xiiso goynayn.

Waa buug xambaarsan farriimo xeel dheer oo qoraagu uu ka dheegay Kitaabka Quraanka ah, waxana uu si toos ah ula hadlayaa qof kasta oo dhugta, isla jeerkaasna waxa uu tibaaxayaa casharro nololeed oo anfacaya nafta iyo bulshada labadaba.

Buuggu maaha tafsiir aayadaha Quraanka ah micnaynaya sidii aynu ku naqaannay kutubta tafsiirka, isla jeerkaasna maaha laqbadii aynu ka barannay culimada ee kalmadaha Quraanka iyo micnahooda la isa saarayay, waxa uu buuggu soo qaadanayaa aayado ama qayb ka mid ah aayad kaddibna waxa uu ka dheeganayaa oo ka soo saarayaa casharro nololeed iyo talooyin si toos ah u taabanaya qalbiga.

Kolka laga yimaaddo xulashada aayadaha waxa quruxda buugga sii kordhinaya gaagaabnaanta casharrada oo qofku aanu ku daalayn, isla jeerkaasna awood u siinaya qofka in uu kolba qayb kooban si fiican u dhugto, casharro iyo talooyin nololeed oo isbeddel dhab ah noloshiisa ku samaynayana uu kala baxo.

Waxa kale ee buugga xiisaha gaarka ah u yeelaya ayaa ah in sida aynu buugaagta kale uga barannay aanu ahayn buug isku

xidhan oo bilowgiisa iyo dhammaadkiisu is haystaan. Waa buug bog kasta oo ka mid ahi uu madax bannaan yahay, isla markaasna aad gaarkiisa u akhrisan karto, qayb kastaa waa casharro gaar ah oo aan ku xidhnayn qaybaha kale, sidaas awgeed waxa aad awood u leedahay in marbal dhinaca aad doonto aad kaga timaaddo.

Qoraaga buugga oo Ilaahay ku mannaystay qoraalka iyo fududaynta fekradaha ayaa waxa uga dambeeyey afka Soomaaliga usoo haltebiyay qoraa isaguna awood buuxda u leh turjumaadda iyo in uu kuusoo dhaweeyo macnihii saxda ahaa ee qoraagu ka lahaa qoraalka buugga. Ilaahay ha barakeeyo qoraaga iyo turjumaanka labadaba, waxa ay innoo dhiteeyeen dhaxal aan duugoobayn oo ah dhambaalladii Quraanka.

**Xamse Cumar Kujoog**

## HIBAYN

Waxa aad go'aansataa in aad dambaabto. Meyd baa lagula soo ag maraa, deedna waa aad argagaxdaa. Awooddaada ayaa kugu bixisa in aad ku xadgudubto miskiin taag daran, kadibna waa aad xanuunsataa oo isbeddeshaa. Si xad dhaafa ayaa aad ugu kalsoonaataa dadka oo waa lagugu wacad furaa, kadibna waa aad ku waantowdaa. Waa aad dambaabtaa oo dareentaa cidhiidhi, kadib waxa aad maqashaa aayad, laabtaada ayaana ballaadhata. Arrin baa aad ku wareertaa, xadiis Nebi ayaa aad maqashaa oo waa aad ku hanuuntaa. Guud ahaan, dhambaalladani waxa ay kaaga imanayaan xagga Alle (swt).

Buuggan: Dhambaallada Quraanka, waxa loo hibaynayaa guud ahaan kuwa rumaysan in uu Alle mar kasta innoo soo diro farriimo; si uu innoo soo celiyo xaggiisa.

﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبِهِدْنِهِمْ أَقْتَدِهِ﴾ [الأنعام: 90]

*"Kuwaa, Ilaahay ayaa hanuuntyay ee adiguna ku dayo  
hanuunkooda"*

Allahayow, kuuguma tukanayo hannaan kuu qalma. Uma soomayo sidii Daa'uud oo kale. Marka aan bukoodo, uma adkaysanayo sidii Ayuub oo kale. Kuuguma tasbiixsanayo sidii Yuunus oo kale markii uu ku jiray caloosha Nibiriga. Diintayda kuma qaadano awooddii Yaxye oo kale. Araggayga uma laabanayo sidii uu Yuusuf u ilaashayda xubnihiisa oo dhan, umana dhaafid badni ilaa aan ka idhaahdo: "nabadgala, xor baa aad tihiine", balse sida ay kuu jecel yihiin, si la mid ah baa aan kuu jecelahay Allahayow!

﴿وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ﴾ [النساء: 164]

*"Iyo rusul kale oo aannaan kaaga warramin."*

Dadku haddii ay dafiraan ama diidaan wanaaggaaga, ha quusan waayo; milge iyo maamuus waxa kuugu filan in uu kuu ogyahay Ilaahay (swt). Miisanka Nuux waxba ku birin mayso in aynaan garanayn, sidoo kalena Nebiyada aan la innooga warramin, garasho la'aanteenu waxba ka bi'in mayso. Ciidankii Haaruun Al-Rashiid<sup>1</sup>, waxa uu ahaa labaatan kun oo askari, kuwaas oo aan diwaan gashanayn, mushaharna aan ka qaadan jirin dawladda, sababtuna waxa ay ahayd; si aanay u ogaan cid aan Alle ahayni. Saa'ib binu Aqrac<sup>2</sup> ayaa hoggaamiyihii Mu'miniinta ee Cumar uga tacsiyadeeyay shuhadadii ku dhimatay duullaankii Nahaawund<sup>3</sup>. Saa'ib baa bilaabay tirinta mudanti iyo madaxyaweyntii ku qudh-baxday dagaalka, waxaanu si raaciyay hadalkiisa: "iyo qayb kale oo ka mid ah danyarta Muslimiinta oo aanu garanayn amiirku." Cumar oo ilmaynaya ayaa yidhi: ***"dhibi mayso garasho la'aanta Cumar maxaa yeelay: Ilaahay baa garanaya"***

---

<sup>1</sup> Haaruun Al-Rashiid (149-193H): waxa uu ahaa khaliifkii Saad ee dawladdii cabbasiyiinta. Waxa uu ku caan baxay halgan iyo cibaado.

<sup>2</sup> Saa'ib binu Aqraci waxa uu ahaa nin reer Kuufa ah oo ka qaybgalay dagaalladii Muslimiinta, imaamu Bukhaarina waxa uu yidhi: "Saa'ib, Nebiga waa uu soo gaadhay oo madaxiisa ayaa uu salaaxay"

<sup>3</sup> Duullaankii Nahaawund: dagaalkani waxa uu ka mid ahaa kuwii ay Muslimiintu la galeen dawladdii Beershiya oo dhacay sanadkii 19H.



﴿ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ﴾ [هود: 114]

*"Wanaagyadu waxa ay tagsiinayaan xumaanaha"*

Mar kasta oo aad fasho dambi, ku dheh naftaada: mar keliya ayaan gefay ee noloshayda oo dhan ma guuldarraysan." Ha quusan ee weysayso oo tuko laba rakcaddood, intaa kadib ku tasbiixso farihii aad ku dambaabtay, kuna akhri Quraanka isla indhihii aad ku fiirisay xaaraanta waayo; taaha kuwa towbad keenaya Alle agtiisa waxa uu la mid yahay faqa kuwa addeecaya, Eebena naftiisa ayuu u bixiyay dambidhaaf badane sababta oo ah; waxa uu kaa doonayaa in aad u soo laabato xaggiisa!

﴿بَلِ الْإِنْسَانِ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ﴾ [القيامة: 14]

*"Insaanku isaga ayaa u xogogaalsan naftiisa"*

Waxba ku tari mayso ammaanta kuwa wax ammaanaa marka ay kugu sheegaan wax aanad ahayn, sidoo kalena waxba kaa dhimi mayso eedda kuwa wax eedeeyaa haddii ay kugu tuhmaan wax aanad ahayn. Si kasta oo uu u wanaagsan yahay insaanku, waa hubaal in uu jiro mid necebi, xataa Nebiyadii Ilaahay ma wada jeclayn dadku. Si walba oo uu u xun yahay qofku, waxa la soo helayaa kuwo jecel, xataa Fircoon iyo Namruud dad ayaa u sacabba tumi jiray. Mudraf binu Cabdillaahi<sup>4</sup> ayaa yidhi: imaamu Maalik binu Anas<sup>5</sup> ayaa igu yidhi: "dadku maxaa aay iga lahaayeen?" Waxa aan ku idhi: "saaxiibka dhabta ahi waa uu ku ammaanayay, cadouguna wax buu kaa sheegayay" Imaamka ayaa yidhi: "dadku wali waa sidaas, laakiin Ilaahay waxa aannu ka magan galnay in ay midoobaan carrabadoodu." Imaamku, Ilaahay (swt) waxa uu ka magan galay dadku in ay wada ammaanaan oo uu kadsoomo, ama in ay wada caayaan oo laga helo wax ka mid ah xumaanaha ay ku sheegayaan.

---

<sup>4</sup> Mudraf Binu Cabdillaahi, waxa uu ahaa imaam iyo haldoor noolaa wakhtigil taabiciinta. Sheekhu waxa uu ku caan baxay soo warinta xadiiska nabiga.

<sup>5</sup> Maalik Binu Anas (93-178H): magaciisu waa Maalik binu Caamir Al-Asbaxi co ku dhashay magaalada Madiina. Waa faqiikh, muxaddis iyo imaamka mad'habka Maalikiga.

"DHIMASHADU MAAHA DHAMMAAD,  
BALSE KELIYA WAA BARBILOW"

﴿وَأَتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ﴾ [إبراهيم: 34]

*"Isagu (Alle) ayaa idin siiyay shay walba oo aad waydiiseen"*

Isagu waa Alle oo qofka u yimaadda isaga oo baqanaya ammaan buu siiyaa, ka u yimaadda isaga oo qalbi jabsan, niyadda ayuu u dhisaa, ka u yimaadda isaga oo hiil u baahan waa uu u hiiliyaa, ka u yimaadda isaga oo murugaysan waa uu farxadgeliyaa, ka u yimaadda isaga oo lunsanna waa uu hanuuniyaa. Adigu, xulo wakhtiyada ducada la aqbalo, baahidaadana u bandhigo Alle. Ka kac hurdada habeenka qaybtiisa dambe oo isaga bari, ducadana ku dedaal oo ha quusan. Eebbahaa ku kalsoonow waayo; gacmo loo taagay xaggiisa ma sooo celiyo yaga oo madhan. Intaas oo dhan ka horna, noqo xalaal miirad, xadiiskuna waxa uu leeyahay: ***"Hagaaji hungurigaaga, waxa aad noqonaysaa mid la aqbalo ducadiisa e."***

﴿عَسَىٰ رَبُّنَا أَن يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِنْهَا﴾ [القلم: 32]

*"Waxa dhab ah, Rabbigayo in uu noogu beddelayo wax ka wanaag badan yada."*

Aayaddan sare, kaga naso xanuun kasta oo ka dhashay fursad kaa dayacantay, shaqo walba oo aad wayday, jacayl kasta oo aad kala irdhowdeen iyo saaxiib kasta oo aad u haysatay daacad, balse gadaal kaaga xumaaday. Ilaahay, waxa uu kaa qaado xikmad ayuu ka leeyahay, waxa uu kuu daayaana waa naxariis xaggiisa ka ahaatay, ee haddii aad fahanto xikmadda mahadnaq, haddii kalena iska adkayso maxaa yeelay; guud ahaan qorshayaashiisu waa wada wanaag haba ku xanuujiyaane.

﴿وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَئِنِ التَّاصِحِينَ﴾ [الأعراف: 21]

*"Iblis, waxa uu ugu dhaartay labadooda (Aadan iyo Xaawa)  
waxa aan idiin ahay mid idiin khayr miiraya."*

Aadan iyo Xaawa, kum soo dhicin maankooda qof ayaa magaca Ilaahay ugu dhaaranaya been, balse Iblis sayaa falkaa falay oo uu wax-sheegiisii noqday in uu walxaha ugu bixiyo magacyo qurxoon; si uu u lumiyo. Geedkii xumaanta, ayuu ugu sheegay kii waaritaanka, isla shaqadanna maanta waxa haysa xerta Iblis. Khamrigu waa cabbitaan ruuxi ah, qaawanaantu waa qurux, xumaantu waa gogoldhaafkuna waa furfurnaan iyo fayoaqab. Haku dagmin magacyada qurxoon, si kasta oo ay isku dooriyaan.

﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ  
لِلْمُتَّقِينَ﴾ [آل عمران: 133]

*"U dheereeya dambidhaaf ka ahaaday xagga Rabbigiin iyo janno ballaceedu le'eg yahay cirarka iyo dhulka, taas oo loo diyaariyay kuwa Ilaahay ka baqda."*

Degdega wanyo, wadku cidna ma sugayo. Barri ayaa aan toobad keenayaa, barri ayaa aan samaysan barnaamij akhris, barri ayaa aan hagaajinayaa habka aan wax u cuno. Barri waa aynu gaadhaynaa, balse waxba kama fulinayno arrimihii maanka ku haynay maanka. Nolosha miyaa, waxa aynu wada rumaysannahay wadku in uu innaga dheer yahay, waana isla sidii ay aaminsanaayeen kuwii daqiiqado ka hor dhintay. Degdega waayo, daqiiqado aad habsaanto ayaa noloshaada oo dhan dib-dhigaya. Sheekaba sheeko ayay keentaa ee Sunaabixi<sup>6</sup> baa yidhi: "Yemen ayaannu ka soo baxnay annaga oo u soconna Madiina, ammintii aannu soo cagadhigannayna waxa la nagu yidhi: "Rasuulkii Alle shan habeen ka hor ayuu xijaabtay." Shan habeen oo ay dib-dheceen ayaa u diidday sharaftii saxaabanimada<sup>7</sup>. Degdega waayo; waxa suuraggal ah saacad aad dib-dhacdeen in ay idin baalmariso jannada.

---

<sup>6</sup> Sunnablxdi magaciisu waa Cabdiraxmaan binu Cusayla Al-Sanaabixi oo ka mid ahaa haldoorkii, hormuudkii iyo culimadii taabiciinta

<sup>7</sup> Saxaabli wan qofka Nebiga (NNKH) la kulmay, rumeeyay, sidaasna ku dhintay.

﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبَلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ﴾  
[الأنبياء: 35]

*"Naf waliba waa ay dhadhamin geeri, sidoo kalena waxaannu idinku imtixaamaynaa shar iyo khayr; si la idiin tijaabiyo, ugu dambaynna xaggayaga ayaa la idiin soo celinayaa"*

Wadku waa weel ay ka wada cabbayaan: mu'minka iyo dambiilaha, Nebiga iyo ka qooqay, jinka iyo malaa'igta, cid aan Alle ahaynna soo hadhi mayso. Dhimashadu maaha gunaanad ee waa bilowga nolol cusub, waano iyo wax-sheegna yada ayaa innoogu filan. Abu Nawaas<sup>8</sup>, gabyaagii khamriga ee caanka ahaa ayay deris ahaayeen nin wanaagsan oo muddo dheer ugu baaqayay jidka Alle iyo in uu iska daayo cabbidda khamriga. Maalinkit uu dhintay deriskii wanaagsanaa, ayuu Abu Nawaas raacay janaasadii, qabrigiisti ayuu dul istaagay, waxaanu yidhi: ***"maanta ayaa aad ka waano iyo way. sheegba badan tahay markii aad noolayd. Yacnii waanadij badnayd ce and ii jeedin jirtay, maanta waxa igaga filan gabrigaagan aan duljoogo."***

---

8 Abu Nawaas (145-198H): magaciisu waa Xasan binu Haani oo lagu tiriyo foolaadkii hal-abuurka ee wakhtigii Cabbaasiyiinta. Bilowgli hore waxa uu ahaa af-ku-xoogle nolosha ka dhacay iyo khamriyo-cab cabasho badan, laakiin waagii dambe waa uu toobad keenay.



﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ﴾ [البقرة:

[45

*"Kaashada samir iyo salaad; salaadduna waa ay ku culus tahay addoomaha kuwa khushuuca mooyaane."*

Tani waa adduunyo oo waa hoyga falashada ee maaha hoyga hanashada. Waa hoyga imtixaanka ee maaha ka abaalmarinta. Imtixaannada uu Alle mariyo addoomihiisa waxa ka mid ah; in uu ku sallido musiibooyin; kuwii aynu jeclayn oo aynu waynaa waa musiibo, hanti la'aantu waa musiibo, deriska xun, lammaanaha liita iyo maamulaha dulmi falaha ahina waa musiibooyin. Qofka adkaystaa waa uu ku guulaystaa tijaabada, ka cadhoodaana waa uu ku dhacaa imtixaanka. Lama soo helayo qof ka badbaadaya hadimooyinka adduunka, Nebiyada ayaana ugu imtixaan. badnaa. Taariikhyahannad ayaa soo wariyay: Dulqarnayn<sup>9</sup> ayaa aad u bukooday mar uu tegay magaalada Baabila. Nin weyni wadkii waa uu yaqaannaaye waxa uu garwaaqsaday in ay is-hurran yihiin geeri. Hooyadii ayaa uu xusuustay, waxaanu jeclaystay in uu u dhiso niyadda. Wan weyn ayaa uu u diray, waxaanu u dardaarmay: "hooyo marka aan dhinto, gaurac wankan, hilbihiisa kari, kadibna ugu yeedh qof aan waligii balaayo ku habsan, ama aan waayin qof uu jeclaa." Ammintii uu Alle oofsaday, hooyadii dardaarankii

---

<sup>9</sup> 'Dulqarnayn, waa magaca shakhsi sheekadiisa lagu xusay Quraanka kariimka ah, gaar ahaanna suuradda Al-Kahfi. Waxa uu ahaa addoon wanaagsan iyo bogor caddaalad badan oo dhisay gidaarka innaga hortaagan Ya'juuj iyo Ma'juuj, Sheekadiisa oo faahfaahsanna ka raadi suuradda aynu kor ku soo xusnayn, aayadaha: 83-98.

ayay u fulisay, balse waa ay waxa fajiciso ku noqotay in aanu qofna u iman waayo; lama soo helayo guri ka badbaaday balaayo. Hooyadii fahantay dhambaalkii wiilkeeda, yada oo u ducaynaysana waxa ay tidhi: ***"Alle hakuu naxariisto e, waa aad ii samafashay if iyo aakhiraba."***

﴿يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ﴾ [مريم: 7]

*Sakarayow, annaga ayaa kuu bishaaraynayna"*

Lafaha ayaa dabcaay, madaxa ayaa cirroobay, xaaskiisu waa madhalays, isla markaana waxa uu ogyahay sababuhu in ay saameeyaan addoomaaha, laakiin aanay raad ku lahayn Ilaahay (swt). Labada gacmood ayaa uu sare u taagay isaga oo leh: "Allahayow, ii hibee will ii gargaara." Ducadii ayaa laga aqbalay oo waxa lagu yidhi:

*"Sakariyow, annaga ayaa kuugu bishaaraynayna will."*

Qofka qalbikiisa ku xidha sababaha, Ilaahay (swt) waxa uu uga tagaa sababaha uu talasaartay, ka ku xidha isagana, waxa uu u fududeeyaa sababaha.

﴿فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَلَيْسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ﴾

[النحل: 29]

*"Gala irridaha jahannama idinka oo ku waaraya, waxaand xumaaday hoyga kuwa isla weyn"*

Sida uu u bukoodo jidku ayuu u bukoodaa qalbiguna, dawaynta xanuunnada jidhka ku dhaca ayaana ka fudud kuwa ku dhaca qalbiga. Xanuunnada ugu daran ee ku dhaca qalbiga waxa ka mid ah kibirka oo ah: in uu qofku iskala waynaado dadka; waayo waxa uu haystaa hanti, shahaado ama shaqo uu ku mashquulsan yahay. Sidoo kale, waxa jira dad kibra yaga oo faramadhan, jaadkanina waa ka ugu halisan isla-weynida. Xadiiska waxa ku sugan: "jannada ma galo qofka uu qalbikiisa ku jirto saxar in le'eg oo islaweyni ahi," Dadkii wanaagsanaa waxa dhaqan u ahayd in ay dhaksho iskaga daweeyaan marka ay iska dareemaan waxyar oo kibir 10 ah. Saxaabiga Cabdillaahi Binu Salaam<sup>10</sup> ayaa soo dhex maray suuqa isaga oo degta ku sita xidhmo xaabo ah. Dadkii ayaa ku yidhi: "miyaan Ilaahay (swt) kaa fillaan xaabadan?" Waxa uu ugu warceliyay: "haa, laakiin waxa aan doonay in aan dhabarka ka jabiyo kibirka."

---

<sup>10</sup> Cabdillaahi binu Salaami waxa uu ka mid ahaa aqoonyahankii iyo indheergaradkii Yuhuudda ee soo islaamay.

﴿فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَى﴾ [طه: 11]

*"Wajiyadu waxa ay u hogteen Allaha nool ee u taagan  
maamulka addoomihiisa, dhab ahaantiina waxa hoogay  
qofka dambi xambaartay"*

Marka laga tago shirkiga<sup>11</sup>, Alle waxa uu ugu neceb yahay dulmiga, cadhada uu u hayo dulmiga iyo dulmi-falahana waxa ka mid ah; in uu aqbalo habaarka uu Gaalku habaaro Muslinka dulmi falaha ah, arrinkanina kama aha jacayl uu u hayo Gaalka iyo nacayb uu u qabo Muslinka, ee Alle waxa uu jecel yahay caddaaladda, waxaanu neceb yahay dulmiga. Ibnu Teymiya<sup>12</sup> ayaa yidhi: "Ilaahay, dawladda Gaaladda ah ee caddaaladda samaysa ayuu uga hiiliyaa ta Muslimadda ah ee dulmiga

---

<sup>11</sup> Shirkit waa in aad wax uu Alle gaat u leeyahay la wadaajiso asaaggii.

<sup>12</sup> Ibnu Teymiya (661-728H), magaciisa oo seddexan waa Axmed binu Cabdbaliim binu Cabdisalaan oo ka mid ahaa foolaadkii iyo hormuudkii culimada waagii Mamaaliigta, sidoo kalena waxa lagu nanaysaa "sheekha Islaamka." Sheekhu sanadkii 661kii Hijrada ayuu ku dhashay magaalada Xarraan, halkaas ayuu joogay ilaa uu gaadhay todoba jir, intaa kadibna waxa uu u guuray magaalada Dimishiq. Sheekha waxa lagu xusuustaa in uu diinta Islaamka ku difaacay qalinkii iyo qawiklisii oo uu doodo la galay faylasuufyadii iyo Alle diidkii noolaa wakhtigaas. Waxa uu la dagaallamay Tataarkii ku soo duulay Calaamka islaamka, sidoo kale, uu xaqa ku addimay madaxdii Muslimiinta ee dulmi-falayaasha ahaa, ugu dambayntiina waxa uu ku dhintay xabsiga isaga oo u xidhan xaq darro. Ibnu Teymiya, waxa uu ku astaysnaa: dhowrsoonaan, is-dhul-dhig, Alla ka cabsi, aftahamo, aqoon iyo u samafalka waalidka. Sidoo kale, waxa uu ahaa aqoonyahan buuni ku ah diinta Islaamka oo innooga tegay tobanaan kutub ah. Sheekhu, waxa uu lahaa cadow badan oo iskugu jiray Muslimiin, Munaafiqiin iyo Gaalaba, waxaana suuragal ah in aad aragto yada oo in badan wax laga sheegayo, ee waxa aan kugula talinayaa in aad baadho sooyaalkiisa; si aad wax badan uga ogaato shakhsiyaddiisii.

fasha." Nin ayaa u qoray Cabdillaahi binu Cumar: "ii soo gor aqoonta oo dhan." ***Waxa uu ugu jawaabay ninkii: (Aqoontu, waa ay gudaballaadan tahay ee haddii aad karto in aad Ilaahay la kulanto adiga oo aan, daadin dhiig, quudan xaaraan, sharafta dadka meel kaga dhicin, isla markaana aan waxyeelin midnimada Muslimiinta, sida samee nabadgelyo korkaaga ha ahaato e.)"***

﴿ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ﴾ [المدثر: 23]

*"Intan kadib, waa uu dabajeediyay oo islawrynaaday"*

Farqi weyn baa u dhexeeya qofka xumaanta samaynaya isaga oo taag daran oo niyad jabsan iyo ka falaya isaga oo kibirsan, dambigana fudaydsanaya. Aad ayay u kala duwan yihiin shakhsiga xumaanta falaya, marka aad la talisana ku odhanaya: "il soo ducee, naf iyo shaydaan baa iga awood bataye", iyo ka adiga oo u diirnaxaya ku odhanaya: "maxaa ku jahan? Was nolol kellya ee iska raaxayso niyohow."

Qofka hore, in uu Alle u soo laabto waa ay fududdahay waayo; dhibka haystaa waa xubnihiisa, balse ka dambe sida uu ku soo noqdaa ma sahlana maxaa yeelay; qalbiga ayuu ka bukaa. Sufyaan Ibnu Cuyayna<sup>13</sup> waxa uu odhan jiray:

***"Qofka ay baahida naftiisu ku bixiso xumaan, wanaag ayaa aan u rajeeyaa, laakiin ka uu kibir ku bixiyo waa aan u bagaa waayo; Aadan, Alle ayaa uu caasiyay isaga oo xumaanta jeclaysanaya, waana loo dambidhaafay, balse Ibliis Ilaahay ayaa uu caasiyay isaga oo kibirsan, deedna naxariista Rabbi ayaa laga dheereeyay."***

---

<sup>13</sup> Sufyaan Ibnu Cuyayna (107-198H), waxa uu ka mid ahaa culimadii iyo aqoonyahankii Muslimiinta ee lagu majliran jiray Alle ka cabsiga. agoonta, akhlaaqda wanaagsan iyo hadalka murtida leh.

﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ ۤأَلَّا تَعْدِلُوۡا﴾ [المائدة: 8]

*"Cadhada aad duul u haysaan yaanay idinku xan caddaalad darro,"*

Nacaybka daran iyo jacaylka xooggani waa hoog Iyo halaag, labadan xanuunna waxa lagu imtixaamay Yus Nacaybka darani waxa uu ku tiday ceel, halka uu jacanika xoogganina ka geliyay xabsi. Milayada qaar, qalbiyadeenna ma maamulno, haddana waxa la inna faray caddaalad haba innagu adkaato e. Xumaanta qofka aad jeceshahay ha ka dhigin wanaag waayo; waa aad jeceshay, wanaagga qofka aad necebtahayna haka dhigin xumaan maxaa yeelay, was aad necebtahay. Ahow caddaalad fale wax walba ku hubsada halka ku habboon. Cabdillaahi binu Muxammad Al Warraaq<sup>14</sup> waxa uu yidhi: Axmed Binu Xanbal<sup>15</sup> ayaannu u tagnay, waxaanu na waydiiyay: *"halkee baad ka timaaddeen?"* Waxa aannu ku nidhi: "maqaamkii Abu Kurayb<sup>16</sup>." Waxa uu nagu yidhi: "u qora waa Sh. wanaagsan. "Waxa aannu ku nidhi: "balse, waa uu ku

---

<sup>14</sup> **Al-Warraaq:** waxa uu ahaa caalim weyn oo ka mid ah culimadii Islaamka ce aqoonta badan u lahayd cilmiga Naxwaha

<sup>15</sup> **Axmed binu Xanbal (164-241H),** waxa uu ahaa faqiih, muxaddis iyomimaamka mad'habka afraad ee xanbaliga. Imaamku waxa uu ku caanbaxay aqoon badnaan, maskax furan iyo dhaqannada suubban sida: adkaysiga, is-dhuldhigga iyo cafiska. Shaafici oo ammaanaya ayaa yidhi: "Bagdaad ayaa aan ka soo baxay, kagamana iman qof ka dhorsoon oo ka Alle ka cabsi iyo fahanba badan Axmed binu Xanbal"

<sup>16</sup> **Abu Kurayb Al-Hamadaani** waxa uu ahaa imaam iyo muxaddis weyn oo dhashay sanadkii 161H, Waxaana lagu magacaabi jiray sheekha culimada xadiiska.



dhaleecaynayay." Waxa uu yidhi: "waa wanaagsan oo la igu imtixaamay."

﴿وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ ۖ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ [القيامة: 22-23]

*"Wajiyaa iftiimaya maalinkaa, Rabbigoodna way eegayaan."*

Nimcada ugu quruxda badan ee laga helayo jannadu maaha dumarka xuural-caynta in kasta oo ay qurxoon yihiin-, maaha wabiyada butaacaya -in kasta oo ay bilisan yihiin-, laakiin waa fiirinta wajiga Alle (swt). Marka ay chelu jannuhu galaan jannada ayuu Rabbi ku odhanayaa: "mazaa aan idiin biiriyaa?" Waxa ay odhanayaan: "miyaanad na gelin jannada, miyaanad foolalkayaga caddayn, sidoo kalena miyaanad naga badbaadin naar?!" Alle (swt) ayaa ka qaadaya foolkiisa daahii saarnaa, dadka jannadana lama siin shay ka qaalisan daawashada wajiga Rabbigood.

﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أُحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا  
وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾ [التوبة: 92]

*"Dambi korkooga ma ahaan kuwa kuu imanaya; si aad u siiso gaadiid, ee aad ku tidhi: ma hayo. Waa ay jeedsadeen yaga oo ilmaynaya oo ka murugaysan in ay waayeen wax ay ku bixiyaan jidka Eebbe."*

Abu Layla iyo Cabdullaahi binu Muqafal ayaa u yimid Nebiga (NNKH) maalinkii Tabuuka; si uu u siiyo fardo ay ku dagaal galaan. Suubbanuhu waxa uu u sheegay in aanu hayn gadiid ay fuulaan, deedna halkii ayay ka laabteen yaga oo ilmaynaya. Tani waa oohintii markii ay haleeli waayeen wanaagga ee sidee ayay noqon lahayd haddii ay ku dhici lahaayeen xumaan?! Kani waa xaalka qofka Mu'minka ah, aad ayaanay ugu culus tahay in ay ka xidhmaan irridaha Eebbe. Haddii uu wanaag samaynayo waa uu u degdegaa oo Alle ayaa ka hor-istaaga. Haddaba, xaalkiisu sidee ayaa uu noqonayaa marka uu dareemo in ay isaga iyo Ilaahay kala hortaagan yihiin xumaano uu falay?!

﴿وَلِيُصَفِّحُوا آلًا تَجِبُونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

[النور: 22]

*"Ha cafiyeen oo ha u dhaafeen; miyaydaan jeclayn in uu Alle idiin dambidhaafo? Alle waa dambidhaafe naxariis badan."*

Dhaqanka ugu wanaagsan ee uu Alle (swt) la jecel yahay addoonkiisu, waa ka uu iskala raalliga noqday. Ilaahay, waxa uu jecel yahay cafiiska iyo dhaafidda. Alle aad ayuu u jecel yahay kuwa dadka iska cafiya ee wixii lagu sameeyayna aan waxba ka soo qaadin. Maalin maalmaha ka mid ah ayaa uu Nebigu saxaabada ku boorriyay wax-bixinta, Culba Binu Sayd oo ahaa sabool aan haysan wax uu bixiyo ayaa inta uu istaagay ku yidhi suubanaha: "anigu ma haysto wax aan bixiyo oo aan ka ahayn in aan cafiyo qof kasta oo sharaftayda meel kaga dhacay.

Maalinkii dambe ayuu Nebigu (NNKH) yidhi: "mee Culba binu Sayd?" Culba ayaa kacay oo yidhi: "*waa i kan ergeygii Ilaahayow.*" Nebiga ayaa ku yidhi: "*Ilaahay waa uu kaa aqbalay sadaqadaadii.*"

﴿قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ﴾ [الصفوات: 102]

*"Wiilkaygiyow, riyo ayaan ku arkay aniga oo ku gauracaya."*

Imtixaan ka mid ah kuwii ugu adkaa soyaalka insaanka, ayaa la mariyay oday da' ah oo sannado badan bilaa ubad ahaa. Ammintii u helay wiil, qalbigiisuna uu ku xasilay ayaa la faray in uu birta ka aslo. Kama labalabayn, kamana dib dhicin waayo; waxa uu ogaa riyada Nebiyadu in ay tahay waxyi. Waxa uu u degdegay qaabkii uu u fulin lahaa amarka Alle, yaanu jeclaanba e. Sidaa darted, Ibraahin waxa uu ahaa qaran maxaa yeelay; wax kasta ka hor, xataa naftiisa, qalbigiis Ilaahay ayaa ku weynaa. Alle waa uu ka naxariis badan yahay in uu Ibraahin faro gawraca inankiisa, laakiin markii uu wiilku qalbiga ibraahin ku weynaaday ayuu faray in uu gawraco. Waxa jira qalbiyo uu Ilaahay ka hinaaso cid aan isaga ahayni in ay gasho, ujeeddada gawracuna waxa ay ahayd sidii qalbigiisa looga saari lahaa jacaylka Ismaaciil.

﴿وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنْثُورًا﴾ [الفرقان: 23]

*"Waxaanu u hormarinay camalladii ay soo shaqaysteen, oo waxa aannu ka yeelnay bus la afuufay"*

Kitaabka Baxru Al-Dumuuc ee uu qoray Ibnu Qayim Al Jawsi<sup>17</sup>, waxa ku xusan hadal laga wariyo Siciid binu Jubay<sup>18</sup> oo sidan u dhigan: maalinka qiyaamaha waxa la keenay addoon, kitaabkiisa ayaa la siinayaa, kumana arkayo soonkiisii, salaaddiisii iyo camalladii suubbanaa ee uu soo qabtay. Waxa uu odhanayaa: "Rabbiyow, kitaabkan anigu ma lihi maxaa yeelay; anigu waxa aan soo shaqaystay wanaagio, kitaabkanna kuma arko." Waxa lagu odhandoonas: "Rabbigas ma lumo, mana hilmaamo ee camalladaadii suubbanaa waxa la tegay dadkii aad xamatay". Iska jir in aad Alle u caabuddo cid kale. Sow hoog iyo halaag maaha in uu barri wanaaggaaga la tago qof aad hanjabisay, mid aad hantidiisa dhacday, mid aad sharaftiisa meel kaga dhacday iyo mid aad shaqadiisa qaadatay adiga oo cid kale garabsanaya.

---

<sup>17</sup> Ibnu Al-Jawsi (510-597H), Cabdiraxmaan binu Cali binu Muxammad, waxa uu ku caanbaxay waaninta, wax-sheegga iyo qorista kutubta.

<sup>18</sup> Saclid binu Jubayr (46-95H), waxa uu ahaa imaam iyo qaari' caan ah, sidoo kalena waxa uu ahaa taabici ku astaysnan Alle ka cabsi iyo aqoon.

﴿ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ [النور: 31]

*"Mu'miniintow, giddigiin Alle u towbad keena; si aad dhammaantiin u liibaantaan"*

Ibnu Qayim waxa uu yidhi: "addoonka maalmihiisa waxa ugu qaalisan ka uu Eebbihit u soo laabto", asarkana<sup>19</sup> waxa ku xusan: "amminta uu addoonku towbad keeno, mid dhawaaqa ayaa ku dhawaaqaya: hebel Eebbihii ayaa uu la heshiiyay". Qofku haddii uu haysto ruux ay aad isu jecel yihiin, kadibna uu soo kala dhexgalo is-maandhaaf, awood walba waxa uu ku bixiyaa qaabkii uu u soo celin lahaa xidhiidhkoodii xumaaday. Ilaahay (swt) baa cid kasta ka mudan in la raalli geliyo. Marka uu kaa dhacdo gef raadaynaya xidhiidhka idinka dhexeeya adiga iyo Ilaahay, u degdeg sidii aad u soo celin lahayd xidhiidhka adiga oo: mar wax bixinaya, mar dambidhaaf waydiisanaya, mar tukanaya mar kalana Quraan akhriyaya. Qofka garaadka badan, marka la raalli geliyo, waa uu qaataa; ee maxa aad u malaynaysaa Allaha ugu naxariista badan inta naxariisata?!

---

<sup>19</sup> Asar (الأثر) waa hadalka loo tiiriyo Nebiga, saxaabada iyo taabiciinta.

﴿ قَرَّتْ عَيْنِي لِي وَ لَكَ ﴾ [القصص: 9]

*"Labadeennba indhadoogsi ayaa uu innoo yahay."*

Hadalka sare waxa ku tiraabtay Aasiya bintu Masaaxim xaaskii Fircoon oo ka hadlaysay Muuse. Fircoon baa ugu warceliyay, "adiga hakuu noqdo indhadoogsi, se anigu wax baahi ah uma qabo" Nebiga oo falanqaynaya hadalkan ayaa yidhi: "Ilaahay baan ku dhaartay, ee Fircoon haddii uu u qiran lahaa sida xaaskiisa oo kale in uu ilmahan yari u yahay indha doogsi, sida uu yada u hanuuniyay ayaa uu u hanuunin lahaa, balse hadalkiisa ayaa galaaftay".

Qadarka Alle ayaa qoray, laakiin niyadda wanaajiya oo wanaag fisha. Qofka loo dhiibay shaqo ee aaminsan in ay xun tahay, sidaas ayay noqonaysaa, ka guursada tilyoo ay naftiisa ku jirto guurkani waa heshiis lagu guuldarraystay, xumaanta ka dhalata niyaddiisa xun waa uu helayaa. Malaha wanaajiya maxaa yeelay; waxa suuraggal ah in qofka loo raaco carrabkiisa.

﴿قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾ [العنكبوت: 63]

*"Dheh: mahad oo dhan Alle ayaa iska, dadka badankooduna caqli ma laha."*

Marka aad dabagasho astaamaha uu Rabbi (swt) ku tilmaamay badi dadka, waxa aad soo helaysaa in ay yihiin waxba ma garanayaan, ma mahadnaqayaan iyo garaad ma laha. Dhanka kale, Alle (swt) waxa uu yidhi: "inyar oo ka mid ah addoomahayga ayaa mahadnagaya". Ha u iilan dadka, gudo wajibka ku saaran, baahidaadana u bandhigo Ilaahay. Imaam Axmed ayaa ku yidhi Xaatim indhoole: "dadka sidee baa looga ammaan helaa?" Xaatim ayaa ku yidhi: "*hantidaada sii, warna haka qaadan. Waa ay ku dhibiye gacan ha u qaadin, sidoo kale, danohooga u gud, beddelna ha waydiisan.*" Imaamu Axmed ayaa ku yidhi: "*Xaatimou, waa arrin adag. Xaatim baa ku yidhi: "oo haddii aanad sidan falin, horta ma badbaadaysaa?!"*"



﴿وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ۖ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَبِيٍّ﴾ [القلم: 10-11]

*"Ha yeelin dhaar badane kasta oo liita, kaas oo xan badan,  
oo isku dirka dadkana u dheereeya."*

Xantu midnimada ayay baabi'isaa, xidhiidhadana waa ay dumisaa ee maanta maxaa ka badan diradiraalayaasha! Marka uu qof walaalkii wanaag ka sheego isaga oo maqan, ma helaysid qof gaadhsiiya, laakiin haddii uu xumaan ka sheego waa ay u baratamayaan. Dadkii hore, waxa dhaqan u ahayd in ay iska fogeeyaan diradaraalaha. Fudayl binu Cayaad<sup>20</sup> ayaa yidhi: waxa aan la joogay Wahab binu Munabbah<sup>21</sup>, deedna nin baa u yimid oo ku yidhi: "hebel ayaan soo maray oo waa uu ku caayay." Wahab ayaa ku yidhi: "Shaydaanku ma waayay ergey aan adiga ahayn?!"

***"Fadlan, ha noqonina ergo Shaydaan."***

---

<sup>20</sup> Fudayl binu Cayaad (107-187H): waxa uu ahaa haldoorkii iyo hormuudkii culimada Muslimiinta ee qarniyadii hore. Fudayl bilowgi hore waxa uu ahaa dhuljiif iyo mooryaan dadka dhaca, balse gadaal ayaa uu ka towbaad keenay.

<sup>21</sup> Wahab binu Munabbah (34-114H), waxa uu ahaa taabici weyn oo caan ah, kaas oo lagu yaqaannay wacdinta iyo wax-u-sheegga dadka.

﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ  
الْكَافِرِينَ﴾ [البقرة: 34]

*"Xus markii aannu ku nidhi malaa'igta: u sujuuda Aadan, waa ay sujuudeen Iblis mooyaan oo diiday islana weynaaday, waxaanu ka mid ahaa gaalada"*

Iblis, sujuuddii uu diiday ayaa sabab u noqotay in laga dheereeyo naxariista Ilaahay. Laakiin marka aynu fiirinno xaaladda Iblis iyo ta Muslinka ka taga salaadda, waxa innoo soo baxaya arrin layaab leh. Iblis waxa uu diiday in uu u sujuudo Aadan, qofka salaadda ka tagaana waxa uu diidayaa in uu u sujuudo Allaha abuuray Aadan. Xumaan oo dhan Alle ayaa ka hufane, maxaa uga naxariis iyo dulqaad badan ummaddan! ***Si kasta oo ay u weyn yihiin dambiyada dadku, Alle waxa uu ugu baagayaa towbadkeen.***

﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ﴾ [لقمان: 18]

*"Dhabankaaga haka jeedin dadka"*

Yaxye binu Muciin<sup>22</sup> ayaa yidhi: waligay ma arag addoon ka gobsan Axmed binu Xanbal. Konton sannadood ayaannu saaxiibo dhow la ahayn, waligii nooguma uu faanin wanaagga iyo dadnimada uu Ilaahay ugu deeqay, waxaanu odhan jiray: "waxa aannu nahay danyar".

Isdhul-dhiga waayo; hantida kaa dhigaysa qof kibinani was caydh. Aqoonta kugu bixinaysa sarrayntu waa jahli Kurisga kaa dhigaya ruux isla weyni waa hoobasho. Awoodda kaa dhigaysa mid xoog badanina waa tamardarro. Hodantinimada, sarraynta iyo aqoonta, waxa laga helaa kuwa isdhul-dhiga agtooda.

---

<sup>22</sup> Yaxye binu Muciin: waxa uuu ahaa imaam, xaafid iyo muxaddis ku takhusay sunnada Nebiga (NNKH)

﴿وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ [لقمان: 17]

*"U adkayso dhibka ku soo gaadhay maxaa yeelay; arrinkaasi waxa uu ka mid yahay arrimaha adag."*

Waa adduun iyo xaalkii oo waxa aynu ku dul soconnaa qorshaha uu Alle innoo dejiyay. Ma diidi kartid xanuunka kugu dhacaya, awood aad kaga celisid ma lihid geerida ku habsatay qofka and jeceshahay, sidoo kalena shaqada lagaa caydhiyay-haba aad masaxdid kabaha maamulahaaga waagii berayaba e waa wax kuu qornaa. U fiirso sida uu suubbanuhu u dhisayo qalbiyada ay musiibadu ragaadisay: "ogow, wixii kugu dhacay mama kuma seegeen, waxa aan kugu dhicinna marna kuguma dheceen." Xasan Al-Basri<sup>23</sup> ayaa yidhi: "haddii aan abaal la innagu siin waxa aynu jecel nahay, maba aynu helneen, Eebbena waa deeqsi oo addoonkiisa ayuu imtixaamaa isaga oo dhibsanaya; si uu u siiyo abaal."

---

<sup>23</sup> Xasan Al-Baari (21-110H): waxa uu ahaa imaam, garsoore iyo muxaddis ka mid ahaa culimadii taabiciinta, sidoo kalena waxa uu ahaa shakhsi haybad leh oo ay dadku aad u tixgeliyaan, wacdigiisana ku soo xoomaan.

﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾<sup>١٨</sup>

[لقمان: 18]

*"Ha socon dhulka adiga oo kibraya waayo; Ilaahay ma jecla  
islaweyne kasta oo faan badan"*

Imaamu Axmed ayaa soo galay suuqa Baqdaad, xidhmo xaabo ah ayuu ka iibsaday, tunkana waa uu ku qaatay. Markii ay ku baraarugeen dadkii, ayay u soo degdegeen xaggiisa, tukaamadit ayay xidheen, kuwii jidka marayayna waa ay istaageen si ay bariidiyaan yaga o ku leh: "xaabada aannu kaa qaadno." Imaamka foolkiisa ayaa casaaday. indhihiisa ayaa ilmeeyay, waxa aanu yidhi: "waxa aannu nahay danyar, haddii aanu jiri lahayn asturka Ilaahayna, waannu fadeexadoobi lahayn."

Imaamu Axmed, is-dhuldhigga waxa uu ka bartay Nebiga) oo lisan jiray laxdiisa, kabiihiisa iyo dharkiisana tolan jiray, isla markaana la tartami jiray xaaskiisa Caa'isha, Safiyana ilmada ka tirtirijiray. Mar ay saxaabadu qaybsadeen hawsha lax la qalayay ayaa uu mid yidhi: "aniga ayaa gauracaya" Mid labaad ayaa yidhi: "anigu haragga ayaan ka saarayaa" Nebiguna waxa uu yidhi: "aniguna waxa aan 500 ururinayaa xaabada lagu karinayo."

﴿صُمُّ بِكُمْ عُمِّي فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾ [البقرة: 18]

*"Insaanku kuma dhawaaqo erey, haddii teu ku dhawaagana waxa ag jooga mid ilaalinaya oo tirinaya."*

Ma qorto Malaa'igtu hadalka idin dhexmaraya dadka oo keliya, laakiin waxa ay qortaa shay walba oo aad ku qorayso baraha ay ku wada xidhiidhaan dadweynuhu. Hadalka kiisa wanaagsan iyo kiisa xunba waa lagu diwaangelinayaa, wax kasta oo aad ku qorto baraha bulshadu ku xidhiidhaana waa dhaxal kaa hadhaya. Faallooyinkaagu haddii aanay ahayn wanaagyo kuu sii soconaya, ugu yaraan haka kuu sii socda. a tegin xumaano

﴿لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا﴾ [الطلاق: 1]

*"Ma ogide qofyohow, waxa suuraggal ah in uu Ilaahay arrin cusub keeno kadib intii ay is-fureen."*

Qorku waxa uu gaadhaa heer uu quus ka istaago nolosa, deedna xagga Ilaahay (swt) ayaa uu uga yimaaddaa faraj. Yaa islahaa Haajaradii dhex guclaynaysay labada buureed ee Saf iyo Marwo yada oo baadidoonaysa biyo, ayaa uu ceel biyo ahi ka soo burqan labada lugeed ee inankeed dhexdoodal Biyaha samsamku uma ay burqan si ay cabbaan yada iyo wilkeedu, balse waxa loogu talagalay in ay cabbaan ummaduhu ilaa maalinka qiyaamaha. Ilbidhiqui gadihi ayaa uu Alle sidan isku dabamariyaa xaaladaha. "Dhibastada laguma waaro", waxa yidhi Ibnu Qayim. Waxa inna soo wada maray xaalado adag oo innoogu muuqday dhammaadki nolosheenna, balse maanta waa xusuuso hore.

***"Ha quusan ee Rabbigaa ku kalsoonow maxaa yeelay cibaadada ugu weyni waa sugidda iyo saadaalinta farajka iyo guusha."***

﴿إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ  
رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ﴾ [يوسف: 4]

*"Xus markii uu Yuusuf ku yidhi aabbihii: waxa aan arkay kow iyo toban xiddigood iyo qorraxda iyo dayaxa oo ii sujuudaya"*

U fiirso macnaha ereygan: "aabbihii". Ogsoonow halka aad ku aamminayso sirtaada waayo; qof kastaa maaha aammin, mawduuc walbaana ma mudna in lagu ballaadhiyo carrabka. Mar kale, dadka ha wada dhexgelin ee wax uun iskula hadh.



﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا﴾ [مریم: 4]

*"Ebbow, lafihii waa ay tamardarreeyeen, madixiina was uu i cirroobay."*

Sakariye, irridaha oo dhan ayaa iska soo xidhay, will ayaa uu doonayay, balse xal ma uu hayn. Lafaha ayaa dabcaay, madaxa ayaa caddaaday, xaaskiisuna waa madhalays. Waxa iswaydiin mudan: halkee ayuu ka imanayaa ilmuhu yada oo ay jiraan xaaladahan oo dhami? Sakariye, waxa uu ku kalsoona in uu Alle (swt) wax kasta awoodo. Markii uu qalbiga ka jaray sababaha, xilligii ay talo farihiisa ka haadday, isla markaana uu qarwaaqsaday talo in ay tahay ta Alle, ayaa uu qalbiga ku xidhay isaga oo keliya, kadibna waxa u yimid baaqan quruxda badan: "Sakariyow, waxa aannu kuugu bishaaraynaynaa wiil magaciisu Yaxye yahay."

*"Qofka si dhab ah ugu kalsoonaada Ilaahay (swt), waxa uu u sahlaa mucjisooyinka."*

﴿ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ ﴾ [المجادلة: 11]

*"Is ballaadhiya, Ilaahay ayaa idiin ballaadhine"*

Aayaddani waxa ay ka hadashay ballaadhintaa fadhiyada. laakiin waa ay ka guda ballaadhan tahay macnahan. Qofka kasta oo u gurmada qof ay xaaladdu jiq ku tahay, Ilaahay ayaa u gargaaraya isagana. Qof walba oo kaba qalbi jabay, Alle ayaa kabaya qalbigiisa. Qof kasta ka farxiya qof kale, isagana Alle ayaa ka farxinaya. Qof kasta oo u gargaara qof xanuunsanaya, Rabbi ayaa isna ka fudaydinaya xanuunka. Qof walba oo walaalkii ka tirtira illinta, isagana Alle ayaa ka tirtiraya. ***"Ma jirto cid ka ballan oofin badan Ilaahay! Qofka samaha samaynayaana, naftiisa ayaa uu ka ilaalinayaa xumaanta."***

﴿وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا﴾ [مریم: 95]

*"Dhammaantood isaga (Ilaahay) ayay u imanayaan  
qiyaamaha yaga oo keli keli ah."*

Qiyaamaha waxa aad imanaysaa adiga oo ka faramadhan hantidii aad urursatay, kursiga ku mashquuliyay iyo qoyski ballaadhnaa ee aad ilaalin jirtay, waxaana isku soo hadhaya adiga, camalkaaga iyo Ilaahay. Markii uu xanuunka greridu soo ritay bogor Saleebaan Al-Qaanuuni<sup>24</sup> waxa uu ku yidhi dadkii ku hareeraysnaa: "amminta aan xijaabto iga saara sanduuga; si ay dadku u ogaadaan xataa bogorku in uu dunidan ka ambabaxay isaga oo faramadhan."

***"Ma xuma in uu qofku u shaqaysto adduunyadiisa, balse waxa khasaare ah in uu hilmaamo aakhiradiisa. Balo ma jirto haddii uu qofku qurxiyo gurigiisa, laakiin waa in aanu ilduufin qabrigiisa."***

---

<sup>24</sup> Saleenaan Al-Qaanuuni (1494-1566M); waxa uu ahaa suldaankii 7aad ee Cusmaaniyiinta iyo khaliifkii 80aad ee Muslimiinta. Muddadiil uu hoggaanka u hayay Cusmaaniyiinta, dawladdii Muslimiintu waxa ay noqoray til ugu awoodda badnayd caalamka, reer galbeedkuna waxa ay u bixiyeen "Saleebaankii weynaa".

﴿ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴾ [الملك: 23]

*"In aad u yar ayaad mahadnaqaysaan"*

Nin ka mid ahaa dadkii wanaagsanaa ayay iskugu biireen: bidaar, baras, indho la'aan iyo laxaad la'aant. Isaga oo ku jira xaaladdan ayuu haddana odhan jiray: "mahad oo idil waxa iska leh Eebbaha iga bogsiiyay xanuunnada uu ku riday badi addoomihiisa.

Nin ayaa soo maray oo ku yidhi: "indho la'aan, baras, bidaar iyo laxaad la'aan ayaa iskugu kaa biray ee waa maxay balada kaa maqani?" Ninkii waxa uu yidhi: "waar hooge, Naahay waxa uu i siiyay carrab wardiya, qalbi mahadnaqa iyo jidh ku samra xanuunka haya." Nasiib xumo, dad badani liibaanta waxa ay u haystaa hanti la helo, isla markaana waxa ay hilmaameen nimcooyinka kala ah: aragga, gacmaha iyo lugaha oo adduunka dhexdiisa waa ay ku indho, gacmo iyo lugaba la' yihiin. Ilaahay baa iska leh mahad oo dhan.

﴿لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ﴾ [الانشقاق: 19]

*"Waxa aydun maridoontaan, marxalado kala duwan"*

Aayaddan macneheedu waxa uu yahay; xaaladihiinnu waa ay isbedbeddelayaan oo dhibka dheef baa xigaya, cudurka caafimaad baa ka dambaynaya, murugada farxad baa beddelaysa, kala taggana midnimo iyo wadajir bas xigaya. Tani waa adduunyo oo waligeed xaalad keliya kuma waarto, dadkuna waxa ay u dhexeeyaan: baahi iyo badhaadhe, cudur iyo caafimaad, leeleel iyo ladnaan iyo kulan iyo kala taz Lubaanuhu waa qofka mar kasta magansada Ilaahay (swt).

﴿قَالَ سَأُو۟ىٓ إِلَىٰ جَبَلٍ يَّعِصُنِي مِنَ ۙ﴾ [هود: 43]

*"Waxa uu yidhi: waxa aan magangelayaa buur iga celinaysa  
biyahan"*

Willkii ku soo barbaaray guri Nebi ayaa duufaankii ku dhintay, kii ku hanaqaaday gurigii Fircoonna badda ayaa uu laba u kala dhambalay. Bilowgu muhiim maaha, balse sirtu waa dhammaadka.

﴿وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ﴾ [مریم: 31]

"Ebbou, ga yeel mid ku barakaysan halki uu joogaba"

Muhim maaha halka aad ku sugan tahay, laakiin waxa muhim ah Meesha aad ku dambaynayso, macdanta asalka ahna ma dooriyaan maalmuhu. Qofka gobta ahi hantida, mansabka iyo shahaadooyinku uma kordhiyaan waxa aan ka ahayn isdhuldhig, qofka xumina waa uu qof xun haba ahaado kaba caseeye ama wasiir c. Yuusuf, isaga oo xabsiga ku jira ayaa lagu yidhi: "waxa aannu aragnaa in aad ka mid tahay samafalayaasha" "Mar kale isaga oo bogor ah haddana waxa lagu yidhi isla hadalkii hore oo kale.

"Gobtu waa uun gob, goob kasta oo ay joogtaba."

﴿ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴾ [الذاريات: 29]

*"Inta ay dhirbaaxday foolkeeda ayay tidhi: tani waa habar madhalays ah."*

Tani waa Saara oo ay Malaa'igtu ugu bishaaraysay Isxaaq. Shanta inta ay dhabanka saarta ayay tidhi: "tani waa habar madhalays ah! Gabadha yaraanta ku dhashaa weynida kuma dhasho, ee bal ka warran tii aan hore u dhalinna!" Waxa suuraggal ah in aad hadda fiirinayso xaaladdaada adiga oo leh: "Ebbow, qaabkee ayaa aan ku hirgeliyaa yoolashayda

"Ku qab kalsooni buuxda in marka uu Ilaahay kula doono wanaag uu kaaga soo qaadayo xataa haddii uu saaran yahay dhabarka cadowgaaga."



﴿وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ﴾ [النحل: 71]

*"Alle ayaa badhkiinba badhka kale ka dheeraad sityay quudka"*

Ilaahay (swt) ka xumaanta samaynaya uma siiyo hantida taamdarro xaggiisa ka ahaatay, ka addeecaya uguma diido baahi xaggiisa ka ahaatay, laakiin adduunku waa daar imtixaan. Alle (swt) deeqdiisa iyo diidmadiisu waxay ku salaysan yihiin xikmad, wixii uu kuu qoray waa ay ku soo gaadhayaan xataa haddii ay dunida oo dhami kaa hor istaagto, wixii uu kuu diidayna heli maysid xataa haddii ay dunidu isku kaashato sidii aad u heli lahayd.

***"Qalimmada waa la koryeelay, warqaduhuna waa ay gallaleen."***

﴿يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ﴾ [مريم: 12]

*"Yaxyou, kitaabka ku qaad awood"*

Awoodda la silyay Yaxye ma ahayn mid jidheed, balse waxa ay ahayd mid qalbi iyo mid aaminaadeed ee adiguna sidiisa oo kale, kitaabka ku hano awood. Ahow qof ku dheggan iimaankiisa iyo aaminaadiisa, dadka oo dhami haba dheelliyaane. Dadku marka ay dhabarka wada jeediyaan, ha noqo dameeri dhaanraacday ee ku dheg mabda'aaga. Adiga oo keliya ayaa khasaaraya marka uu safarku kaa tago.

﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ [الكهف: 46]

*"Cuudka iyo carruurta waa quruxda adduunyada"*

Dunidu cuudka ayay ku fuddahay, carruurtana waa ay ku macaan tahay, laakiin u fiirso waa qurux ee maaha qiime. Insaanku waxa qiimaha u yeelaa waa aqoontiisa ee maaha hayntiisa iyo hantidiisa. Waxa qiimaha u yeelaa waa waxa ku jira qalbigiisa, ee maaha jeebkiisa. Waxa qiimaha yeelaa waa naxariistiisa, ee maaha awooddiisa. Waa u tudhistiisa, ee maaha taagtiisa. Ha noqon sidii kuwii Qaarun u quudhi waayay hantida, markii isaga iyo hantidiisii dhulka lala jarayna xaqiiqada ku baraarugay. *"Noqo qof dhugmo leh."*

*"Ha u malaynina in uu shar idiin yahay, laakiin khayr ayaa su idiin yahay"*

Arrimaha Alle (swt) waxa ay soconayaan innaga oo aan ka warqabin. Dhibka kasta oo inna soo gaadha, gadaal ayaynu ka ogaannaa wanaaggiisa iyo in ay innoogu jirtay dani. Doonta lagu xusay suuradda Al-Kahfi, haddii aan la daloolin lahayn, boqorkii ayaa khasab ku qaadan lahaa, danyartiina waxa ay waayi lahaayeen ishoodit dhaqaale. Wiilkii haddii aan la dili lahayn, naftiisa iyo ta waalidkiiba waa uu hoojin lahaa. Xataa gidaarkii haddii aan la toosin lahayn, hantidii agoonta ayaa limi lahayd.

***"Ku kalsoonaad Ilaahay (swt), waxa suuraggal ah in ay isdhalaan wanaagyaduye."***

﴿يُدِيرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ﴾ [السجدة: 5]

*"Ilaahay, isaga ayaa maamulaya cirka iyo dhulkaba"*

Ilaahay (swt) isaga ayaa maamula arrimaha ce maxa aad la murugoonaysaa? Kalsooni dhab ah ku qab Ilaahay (swt). Cudurka ku haya isaga ayaa haya dawadiisa, daynta ku daalisay isaga ayaa kaa gudaya, welwelka iyo walaaca ku cusleeyay isaga ayaa ka qaadaya, cidhiidhiga ku hayana isaga ayaa kaa faydaya ee irriddihiisa magangal goor kasta. "Deeqsiga ayaa guda baahiya insaanka, ee maxaa aad u malaynaysaa Ilaahayna?!"

﴿ هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴾ [ق: 32]

*"Kani waa wixii la idiin yaboohay, waxaana iska leh mid kasta oo towbad keen badan, isla markaana dhawra wixii dhaur la yidhi"*

Ereyga ""; af ahaan waa ku talaxtag, qaamuuskuna waxa uu ku macneeyay qofka mar kasta Alle u soo laabta. Macnaha aayadda sare waa sidan: "qofku haddii aanu dambi badane ahayn, towbad keen badanana ma noqonayo."

Ka digtoonow dambigu in uu kaala weynaado naxariista Ilaahay (swt), sidoo kalena xumaantaadu yaanay kula yaraan marka la barbardhigo ciqaabtiisa. Ku noolow filasho iyo firdhasho dhexdooda. Naxariista Alle filo, ciqaabtiisana ka firdho. Shaydaanku yaanu kugu qalqaallin dambigaaga ayaa badan ee Rabbigaa waxba ha u towbad keenin. Sababta uu Alle (swt) iskugu bixiyay dambidhaaf badane, waxa ay tahay: innaga ayaa mar walba dambaabna, isna waa uu innoo dhaafaa.

***"Maalinka haddii aad sibirixooto kun jeer, kun kale Ilaahay dambidhaaf waydiiso."***